

Vízkereszt a karácsonyi ünnepkör zárása, és a farsangi időszak kezdete. Vízkereszt a karácsonyi ünnepkör zárása, és a farsangi időszak kezdete.

Az egyik legrégebbi egyházi ünnep, a 4. századig Jézus születésnapját és az évkezdetet is ezen a napon ünnepelték. Az egyház ezen a napon emlékezik meg a napkeleti bölcsekről, Gáspárról, Menyhértről és Boldizsárról. E naptól kezdve szenteli a vizet a keleti egyház, a középkortól pedig a nyugati egyház is. Az ünnephez számtalan népszokás is kapcsolódik

Vízkereszt a "karácsonyi tizenketted" (12 napos ünnep) zárónapja. Innen az ünnep angol neve: "Twelfthday, Tizenkettedik nap". A 354 napos holdév és a napév közt kereken 12 nap a különbség, s az évkezdéskor beiktatott pótnapok - a naptár más pontjain is találkozhatunk ilyenekkel - a különbséget voltak hivatottak eltüntetni Európa luniszoláris parasztnaptáraiban. A nép később e 12 nap („számos napok, csonka hét, regölő hét”) időjárásából jóstolt az újév időjárására nézve. Epiphania görög szó, azt jelenti: "megnyilvánulás".

A pogány görög kultuszokban az istenség, megjelenését, és annak évenkénti megünneplését jelentette. Az őskeresztény egyház szinkretista hajlandóságából arra következtethetünk, hogy időpontja a pogány korban is az év elejére esett, a visszatérő napfényt köszöntő téli ünnepkör része volt.

Epiphania ünnepe először a III. században tűnt fel a keleti egyházban, mint Krisztus születése napja. Száz évvel később azonban Róma úgy látta jónak, hogy Krisztus születését a "Legyőzhetetlen Nap" (Sol Invictus) pogány ünnepével, a népszerű Mithras napisten születésnapjával (dec. 25.) egyeztesse, ezért Epiphania hamarosan új jelentést kapott. Nyugaton a háromkirályok imádásának, keleten pedig Krisztus Jordán folyóban való megkeresztelkedésének az ünnepe lett. Az utóbbi gondolatot később a római egyház is átvette, sőt hozzácsatolták Jézus első csodájáról (a víz borrá változtatásáról a kánai menyegzőn) való megemlékezést, azt tanítván, hogy e három evangéliumi esemény Jézus istenségének első "megnyilvánulásai", epiphániái.

Az egyház ezen a napon emlékezik meg a napkeleti bölcsekről, Gáspárról, Menyhértről és Boldizsárról, akik a Jézus születésekor megjelent betlehemi csillagot követve, uralkodónak kijáró tisztelettel hódoltak a gyermek és édesanyja, Mária előtt, valamint Jézus megkeresztelkedéséről. E naptól kezdve szenteli a vizet a keleti egyház, a középkortól pedig a nyugati egyház is. A keleti egyházban a Jézus érintésétől megszentült Jordán emlékeztetere a folyók megkeresztelése is szokásban volt. A görög, bolgár és a szerb papok pompás körmenet élén vonultak a folyó partjára, s ott a szertartás részeként fából vagy jégből faragott keresztet vetettek a vízbe, amit aztán edzett testű hívek egymással versengve halásztak ki.

A víz megkereszteléséből, megszenteléséből ered a magyar vízkereszt elnevezés. A liturgikus vízszentelést vízkereszt vigíliáján (január 5.) végezték a templomban, de haza is hordták meghinteni vele a házat, a gonosz szellemek ellen. Ezen kívül hittek gyógyító hatásában, mely mindenféle betegségre jó volt, de használták a mezőgazdaság és állattartás területein is.

A víz és tömjén megszenteléséből keletkezett a házszentelés szokása, amely viszont már a háromkirályok tiszteletéhez kapcsolódik. Vízkereszt egyházi jelképe, a sugárzó, arany betlehemi csillag is összekapcsolja a nap két szent eseményét.

Népszokások

Vízkereszt napjának népszokásai a templomban megszentelt vízhez kötődnek. Ipolytarnócon, Litkén, Mihálygergén a házigazda üvegben hazavitte a megszentelt vizet, a

ház apraja-nagyja kortyolt belőle, hogy megóvja őket a torokfájástól. Megszentelték vele a házat, az ólakat. Öntöttek a kútba, hogy a víz meg ne romoljon. A szentelt víz az embert születésétől haláláig kísérte: ebből a vízből hintettek a bölcsőre, a menyasszony koszorújára, a halott koporsójára. januártól januárig a vizet üvegben vagy nagy korsóban tartották, s ami megmarad a következő vízkeresztre, azt a kútba öntötték.

Már a XV. században jellegzetes magyar szokás volt a papság vízkereszt napi alamizsnagyűjtése. Ezen a napon volt a házszentelés, és ilyenkor írták fel a három napkeleti király nevének kezdőbetűjét (G + M + B) és az esedékes évszámot az ajtóra. A XVI. század óta dokumentált szokás a csillagozás és a csillagének éneklése. Egyes vidékeken a mai napig is járnak gyermekek a kirúgható csillaggal háromkirályok képében köszönteni.

A vízkeresztkor megszentelt vízhez hasonló szerepe volt a gyertyaszentelőkor (február 2.) megszentelt gyertyának. Ipolytarnócon 2-3 gyertyát vittek a templomba megszentelni, s azokat a ház első szobájában tartották. Kettőt az esetleges halott számára tettek félre, egyet égzengés ellen. amennyiben az év folyamán nem volt szükség a gyertyákra, úgy azokat a következő évben újra megszentelték. A már kétszer szentelt gyertyát a hosszan haldokló kezébe adták, hogy könnyítsen rajta. Mihálygergén a kétszer szentelt gyertyát az égháború alkalmával gyújtották meg, úgy tartották, ahol ezt a gyertyát égetik, oda nem üt a villám. Volt rá eset, hogy a férjétől elszökött menyecske fölött égették a szentelt gyertyát, hogy az ördögöt kiűzzék belőle. (Forrás: Manga János: Ünnepek, szokások az Ipoly mentén)

Vízkereszthez kapcsolódik a következő időjóslás: "Ha Vízkeresztkor megcsillan a víz a kerékvágásban, nem lesz hosszú a tél." farkas